

ERLA ERLENSDÓTTIR
ODDNÝ G. SVERRISDÓTTIR
HÁSKÓLA ÍSLANDS

Hönd í hönd, mano a mano,
Hand in Hand
Enn og aftur af orðapörum

Inngangur

Í framhaldi af umfjöllun um orðapör í íslensku, spænsku og þýsku (Erla Erlendsdóttir og Oddný G. Sverrisdóttir 2021) lá beint við að fjalla nánar um fyrirbrigðið og ræða nákvæmar um þau orðapör sem einungis var vikið stuttlega að í fyrri skrifum. Hér er átt við orðapör þar sem sama orðið er endurtekið og orðin tengd saman með forsetningu eða samtengingu, og jafnvel einungis með kommu. Einnig kemur fyrir að orðin tvö séu allsendis ótengd. Þetta er gert í því skyni að draga upp heildarmynd af þessu sviði orðasambandafræðinnar og reka þar með smiðshöggvið á fyrstu umfjallanir um orðapör á þessum vettvangi.

Orðapör heyrast gjarnan í mæltu máli og ekki er óalgengt að þau komi einnig fyrir sjónir lesenda í ritmáli. Notkun orðapara auðga tunguna og gera hana blæbrigðaríka og kjarnmikla. Þá skjóta margir málhafar orðapörum inn í mál sitt til að gefa orðum sínum aukinn þunga eins og dæmin hér á eftir sýna. Í *Fiskifréttum* mátti nýverið lesa frétt þess efnis að skipin „landa fullfermi *trekk í trekk*“ (*Fiskifréttir* 2022), þá segir í *Fréttablaðinu* frá því að „íbúum í Bláskógabyggð *fjölgi og fjölgi*“ (*Fréttablaðið* 2022) og Þorvaldur Gylfason fjallar um meðalaldur Íslendinga í grein með fyrirsögninni „Að lifa *lengur og*

lengur“ (*Fréttablaðið* 2019).¹ Hér koma fyrir orðapör þar sem sama orðið er endurtekið og orðin tvö tengd saman með tengiorði. Orðapör af þessu tagi koma fyrir í mörgum tungumálum heims og eiga sér jafnvel langa sögu í málunum, eins og til dæmis í íslensku, þýsku og spænsku.

Uppbygging þessarar greinar er með eftirfarandi hætti: Í fyrstu er fjallað almennt um orðapör, hlutverk þeirra, eðli og einkenni. Þá er í næsta kafla freistast til að flokka þau orðapör sem athyglin beinist sérstaklega að, þ.e. þau sem er smíðuð úr kjarnaorði X + tengiorði + kjarnaorði X (X + X). Nefna má orðaparið *lið fyrir lið* í íslensku sem dæmi um slík orðapör, *página tras página* (,blaðsíða eftir blaðsíðu‘) í spænsku og *Tag nach Tag* (,dag eftir dag‘) í þýsku. Síðan er augum beint að orðapörum sem víkja frá þessari byggingu á þann veg að ekkert tengiorð kemur fyrir í þarinu heldur greinarmerki eins og komma (X, X) eða þá að orðin standa hlið við hlið án tengingar af nokkru tagi (X X). Kjarnaorðið er hið sama í orðaparinu: *lengi lengi* eða sitt hvort orðið: *naudugur, viljugur*. Dæmi um slík orðapör í spænsku er *todo todo* (,bókstaflega allt‘) og í þýsku má nefna *schnell, schnell* (,fljótt, með hraði‘²). Í lok greinarinnar eru reifuð orðapör, eða orðarunur, sem víkja á einhvern hátt frá sígildri byggingu orðasambandanna sem eru til umfjöllunar, og sem eru frekar sjaldgæf í málunum þremur. Greininni lýkur með samantekt í lokaorðum.

1. Orðapör: hlutverk, eðli, einkenni

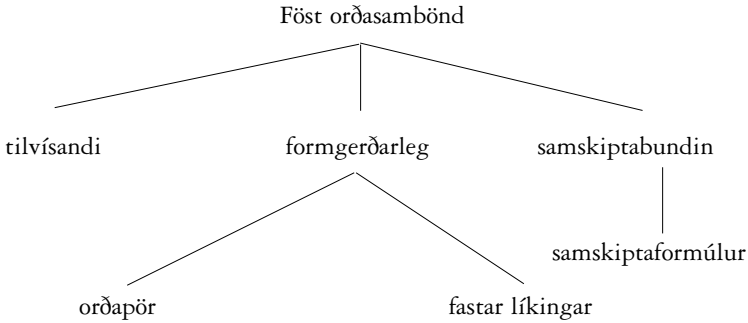
Harald Burger flokkar föst orðasambönd í þrjá meginflokkka: tilvísandi, formgerðarleg og samskiptabundin. Orðapör sem tilheyra flokki fastra orðasambanda falla undir það sem Burger kallar formgerðarleg föst orðasambönd (Burger 2015, 55). Hér er átt við að bygging og gerð þeirra sé með ákveðnu fastmótuðu sniði. Orðapör samstanda af tveimur kjarnaorðum sem yfirleitt eru tengd með tengiorði. Hjá þessari tegund orðasambanda er sjónum fyrst og fremst beint að gerð þeirra þegar kemur að því að flokka þau og gera grein fyrir þeim. Hvað varðar hina flokkana þá má benda á að tilvísandi föstu

1 Skáletrunin er höfunda.

2 Þess má geta að mörkin á milli orðapara og klifunar geta verið óljós.

orðasamböndin eru ígildi setningarliða (orðtök, hlutorðtök og orðastæður) eða ígildi setninga og þau samskiptabundnu eru samskiptaformúlur, notaðar við ákveðnar aðstæður.

Í skemanu hér að neðan sést hvar í flokkun Burgers orðapörin falla:

Í fyrri skrifum hafa höfundar skilgreint orðapör með eftirfarandi hætti:

Þau [Orðapörin] eru yfirleitt samsett úr tveimur liðum, eru *tvíliða* (þ. *doppelgliedrig*, sp. *estructura binaria*), þ.e. samanstanda af tveimur mismunandi orðum, kjarnaorðum, úr sama orðflokki sem mynda einskonar par tengt með tengiorðum (*Fügewörter*, *nexos*). Ef um orðapör sem mynduð eru með sama orðinu er að ræða eru þau stundum nefnd *eineggja orðapör* (*eineiige Wortpaare*, *palabras siamesas*) og er þá tengiorðið oftast forsetning (Erlendsdóttir og Sverrisdóttir 2021. Sjá einnig Burger 2015; García-Page 1997, 1998, 2008; Corpas Pastor 1997, 2003; Almela Pérez 2006; Luque Nadal 2017).

Ýmsir vísindamenn á fræðasviðinu gera greinarmun á annars vegar orðapörum þar sem koma fyrir mismunandi orð í orðliðunum og kalla slík orðasambönd *Wortpaar* á þýsku og *binomio* á spænsku, þ.e. *orðapör*. Þar sem sama orðið er hins vegar endurtekið í fyrri og seinni lið kallast fyrirbrigðið einnig *Paarformel* á þýsku og *reduplicación* á spænsku. Hér er heitið *orðapar* hins vegar notað um báðar þessar gerðir. Undir fyrrnefnda flokkinn falla orðapör sem endurspegla formúluna $X + Z$, til að mynda orðaparið *hátt og lágt*. Til síðarnefnda flokksins heyra orðapör þar sem sama orðið er endurtekið eftir formúlunni $X + X$. Orðin tvö eru tengd saman með forsetningu (*dag eftir dag*) eða samtengingu (*aftur og aftur*).

Hvað varðar orðtakseðli orðasambanda þá bendir Burger á að merkingarlegt orðtakseðli er stigbundinn eiginleiki fastra orðasambanda (Burger 2015; García-Page 1997, 1998, 2007; Corpas Pastor 1997; Almela Pérez 2006; Sverrisdóttir 2009, 157). Orðapör sem slík búa hins vegar yfir litlu orðtakseðli. Hér er átt við það að yfirfærð merking þeirra sé yfirleitt lítil sem engin. Dæmi um fast orðasamband með orðtakseðli er *Jóna er flutt á mölina* sem merkir ‚flutt í höfuðstaðinn‘. Sú merking fæst ekki ef merking orðanna einhver + vera + flytja + mól er lögð saman heldur er merkingin yfirfærð. Þessu er ekki þannig farið í setningunni *Jóna er flutt í Hveragerði*; hér er engin yfirfærð merking og ekkert orðtakseðli til staðar, enda er setningin ekki dæmi um fast orðasamband.

Festa í orðapörum er hins vegar mjög mikil. Með festu er átt við þann eiginleika fastra orðasambanda að þau eru geymd í tungumálinu sem eitt orð sem gripið er til (Burger 2015; García-Page 1997, 1998, 2008; Corpas Pastor 1997; Balzer 2008). Orðasambandið *lesa yfir hausamótunum á einhverjum þýðir* ‚skamma‘ og eru orðin lesa + yfir + hausamótin fasttengd og koma fyrir í málinu í þessari óhagganlegu röð og með áðurnefndri merkingu (Sverrisdóttir 2009, 153). Þegar um orðapör er að ræða þar sem mismunandi orð koma fyrir er röð orðanna yfirleitt lítt breytileg, þ.e.a.s. að orðapörin búa yfir mikilli festu, auk þess er auðvelt að þekkja gerð þeirra og oft koma fyrir stuðlun eða rím (Burger 2015, 55; Almela Pérez 2006; Luque Nadal 2017).

Orðapör eru alla jafna styttri en önnur föst orðasambönd. Þessi einkenni ásamt mikilli festu gefa orðapörum ákvedna sérstöðu og skýra að hluta hversu almenn notkun þeirra er. Fyrir kemur að föstum orðasamböndum sé ruglað saman þar sem merking þeirra er ekki alveg skýr, gerð þeirra er keimlók og þau eru e.t.v. notuð án mikillar umhugsunar. Dæmi um þetta mátti heyra í fréttum RÚV 4. apríl 2022. Þar notaði þulur fasta orðasambandið *að leggja árar í bát* í merkingunni ‚hjálpa einhverjum‘. Í lok fréttatímans var þetta leiðrétt og jafnframt bent á að þarna hefði þuli orðið á messunni þar sem ætlunin hefði verið að nota fasta orðasambandið *leggjast á ávarnar með e-m* sem merkir ‚aðstoða, hjálpa‘. Eins og gefur að skilja sköpuðust líflegar umræður um þetta atvik á facebook-hópnum Skemmtileg íslensk orð. Þá er oft erfitt fyrir málnotendur að átta sig á því hvaða

orð koma fyrir í föstum orðasamböndum, sérstaklega ef þau eru sjaldgæf í tungumálinu, t.d. er algengt að rekast á *mata krókinn* í stað *maka krókinn*. Einnig kemur fyrir að föstum orðasamböndum sé blandað saman og er það nefnt samsláttur (Sverrisdóttir 2009, 154). Dæmi um samslátt væri til dæmis *að kalt vatn renni á milli stafs og hurðar*. Þarna hefur slegið saman föstu orðasamböndunum *kalt vatn rennur milli skinns og hörunds* og *lenda á milli stafs og hurðar* (Gísli Jónsson 1996). Samsláttur og ámóta ruglingur kemur sjaldan fyrir í orðapörum og má segja að merking orðapara sé oftast gagnsærri en annarra fastra orðasambanda.

Þeir eiginleikar orðapara, þ.e. hversu stutt þau eru alla jafna, að búa yfir litlu orðtakseðli og innihalda sjaldan stakyrði eru e.t.v. ástæða þess að þau eru algeng og vinsæl í talmáli. Þau eru því mjög ákjósanleg í kennslu erlendra tungumála þar sem nemendur geta auðveldlega náð tökum á notkun þeirra og merkingu.

Orðapör eru litrík, krydda málið og koma oft í stað eins orðs. Dæmi þar um er eftirfarandi:

- (1) Harpa *hjálpaði* bróður sínum mikið þegar hann lenti í erfiðleikunum.

Hér mætti notað orðið *stoð* eða orðaparið *stoð og stytta* í þessari sömu merkingu.

- (2) Harpa var bróður sínum *stoð* þegar hann lenti í erfiðleikunum.
- (3) Harpa var bróður sínum *stoð og stytta* þegar hann lenti í erfiðleikunum.

Með því að nota *stoð og stytta* í stað *hjálpaði* eða *vera e-m stoð* er lögð áhersla á merkinguna og setningin verður áhrifaríkari þar sem notuð er myndlíking, einnig er stuðlasetning til staðar í orðparinu. Þá má nefna að í orðapörum eru kjarnaorðin oft samheiti, skyld orð eða andheiti, endurtekningar sem ætlað er að undirstrika merkinguna eða skírskota til víðara samhengis. Dæmi um þetta er að finna í orðapörunum *upp á æru og trú* og *undur og stórmerki* þar sem koma fyrir orð sem eru merkingarlega skyld. Í orðapörum þar sem kjarnaorðið er ekki endurtekið heldur er um tvö mismunandi kjarnaorð að ræða er

enn fremur oft unnt að greina einhvers konar rökrétta röð: tímaröð, röð fyrirbæra eða atvika, samanber orðapörin *frá hvirfli til ilja, frá toppi til táar, frá morgni til kvölds, frá vöggu til grafar*. Orðapör af þessu tagi spanna vítt merkingarsvið þar sem þau eru samsett úr tveimur kjarnaorðum sem tilheyra sitthvorum enda ássins, þ.e. upphafi og endi. Dæmi um andheiti í orðapörum eru eftirfarandi: *háir og lágir, síurt og sætt, ríkir og fátækir, í gleði og sorg, milli himins og jarðar, í blíðu og stríðu*. Þessi dæmi lýsa hlutverki og eiginleikum orðapara þar sem sitthvort kjarnaorðið kemur fyrir í þarinu. Þessu er á annan veg farið hjá orðapörum þar sem sama kjarnaorðið kemur fyrir í báðum liðum, þ.e. er endurtekið. Hlutverk þessara orðapara er nokkuð frábrugðið hlutverki þeirra sem eru með tvö mismunandi kjarnaorð að því leyti að hin fyrrnefndu eru notuð til að leggja áherslu á mál sitt, endurtaka og undirstrika það sem verið er að tjá, þannig gegna þau stílfraðilegu hlutverki. Eftirfarandi dæmi skýrir þetta hlutverk:

(4) Það var mikill *mannfjöldi* á torginu.

(5) Það var *maður við mann* á torginu.

Merking setninga (4) og (5) er að margt hafi verið um manninn á torginu en setning (5) lýsir á áhrifameiri og myndrænni hátt að fjöldi manns hafi verið samankominn á torginu.

Eins og áður sagði eru orðapör notuð sem eitt orð í tungumálinu. Komi þau fyrir sem frumlag, sem gerist sjaldan, er notuð eintölu-mynd sagnarinnar (Müller 2009). Til skýringar má nefna eftirfarandi dæmi úr þýsku: *Haus und Hof ist* en ekki *Haus und Hof sind*. Sögnin ‚sein‘ er notuð í eintölu. Müller bendir einnig á að þegar forsetning sé hluti af orðapari komi hún aðeins einu sinni fyrir, samanber: *gegnum þykkt og þunnt*, ekki **gegnum þykkt og gegnum þunnt*, og það undirstriki eðli orðapara sem ígildi orða (sjá einnig Almela Pérez 2006; Luque Nadal 2017).

Müller hefur fjallað sérstaklega um orðapör og notkun þeirra í þýsku. Hann bendir á þá staðreynd að ekki sé til neinn tæmandi listi yfir öll orðapör þýskrar tungu³. Ástæðan sé sú að þau komi fyrir á mismunandi stöðum, bókmenntatextum og textum af ýmsu tagi,

3 Þess má geta að vísir að lista yfir orðapör er til hjá Hofmeister (2010). Hann er hins vegar ekki tæmandi.

fjölmiðlum og talmáli svo nokkur dæmi séu nefnd. Enn fremur séu orðapör mynduð „ad hoc“. Müller bendir einnig á þá staðreynd að sum orðapör og notkun þeirra sé á gráu svæði þar sem ekki sé alltaf unnt að henda reiður á hvort um „eiginlegt“ orðapar eða upptalningu eða endurtekningu sé að ræða (Müller 2009, 16). Það er engum blöðum um það að fletta að *stutt og laggott* eða *fír og flamme* eru orðapör. Þetta er ekki eins augskýnilegt hjá *gamall og brumur*. Eðli orðapara er einnig þannig að erfitt, jafnvel ógerlegt, getur verið að segja fyrir um hvernig þau mynduðust upprunalega, eða hvaða orð verða fyrir valinu þegar orðapör eru smíðuð.

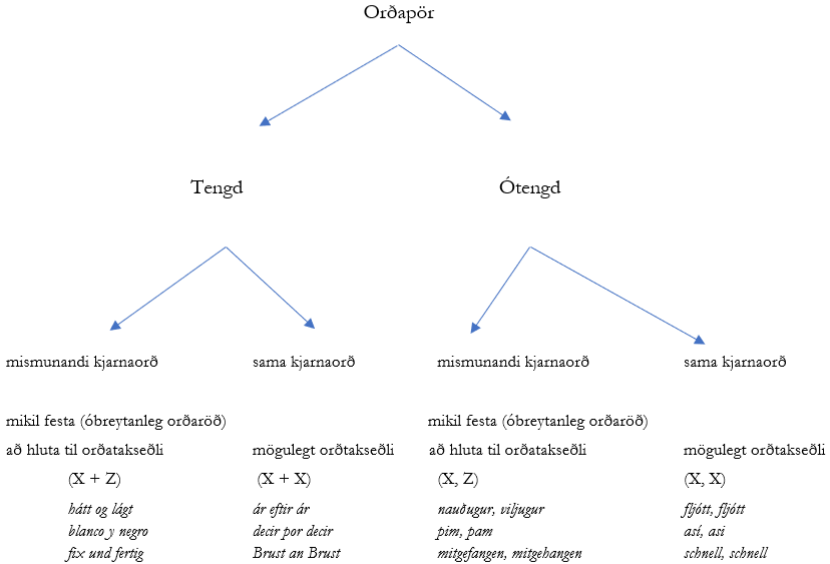
Eins og áður var vikið að gegna orðapör stílfræðilegu hlutverki og koma oft fyrir í bókmenntatextum, ekki síst í þjóðsögum og ævintýrum eins og sést í eftirfarandi tilvitnun: „Nú riðu þeir *lengi, lengi* þangað til þeir sáu eina hind með gullhring um hornin.“ (Jón Árnason 1854, 2. bd. bls. 360.) „Und ging fort *lange, lange* Wege, bis sie endlich zu dem Schloß kam, wo beide zusammen lebten.“ (Grimm 1991, 436.) „Og Mjallhvít hvíldi síðan *lengi, lengi* í kistunni ...“ segir í spænskri þýðingu ævintýrisins: „Blancanieves estuvo *mucho, mucho* tiempo en el féretro ...“ (Hermanos Grimm 1812.)

Í umfjöllun um orðapör þar sem fyrir koma mismunandi kjarnaorð í orðapörum (Erlendsdóttir og Sverrisdóttir 2021) var einungis lítilliga vikið að orðapörum þar sem kjarnaorðið er endurtekið. Nú verður athyglinni beint að síðarnefndu gerðinni með það fyrir augum að gera þessu sviði innan orðasambandsfræðinnar þannig skil að unnt sé að öðlast yfirlit yfir þennan flokk fastra orðasambanda. Skemað hér að neðan endurspeglar helstu einkenni orðapara og fjórar helstu gerðir þeirra ásamt dæmum:

ORÐAPÖR

Lítt breytanleg orðaröð

Orðtakseðli / að hluta til með orðtakseðli / ekkert orðtakseðli

Skema 2. Helstu flokkar og einkenni orðapara

2. Flokkun orðapara þar sem kjarnaorð er endurtekið

Í tungumálunum sem hér er fjallað um fyrirfinnast orðapör þar sem sama kjarnaorðið kemur fyrir í báðum liðum. Kjarnaorðin í þessum orðapörum eru alla jafna nafnorð (*lið fyrir lið, punto þor punto, Jahr für Jahr*), en einnig geta þau verið lýsingarorð (*ríkari og ríkari, mejor que mejor, häufiger und häufiger*), sagnir (*blauða og blauða, correr y correr, laufen und laufen*) og atviksorðs (*betur og betur, mejor y mejor, besser und besser*).

Hér á eftir fylgir flokkun þessarar tegundar orðapara og er flokkað eftir tengiorðinu sem kemur fyrir í orðaparinu. Annars vegar getur tengiorðið verið forsetning og hins vegar samtenging. Eins og áður sagði er kjarnaorðið endurtekið, þó má geta þess að ef um stig-

breytingu orðsins er að ræða er ekki litið svo á að hér sé annað orð á ferðinni þar sem stigbreytta formið kemur yfirleitt ekki fyrir sem fletta í orðabók, dæmi þar um væri *noch und nöcher* í þýsku. Svipað er uppi á teningnum í nokkrum íslenskum orðapörum þar sem kjarnaorðið kemur fyrir í sitthvoru falli, t.d. *orð af orði*.

2.1. Flokkun eftir tengiorðum⁴

Eins og áður hefur komið fram þá tengjast kjarnaorð með tengiorðum. Þau geta verið samtengingar eða forsetningar. Hér í kaflanum beinast sjónir í fyrstu að orðapörum þar sem tengiorðið er forsetning en kjarnaorðið það sama í fyrri og seinni lið (*skref fyrir skref, paso por paso, Schritt für Schritt*) og síðan að orðapörum sem tengjast með samtengingu og kjarnaorðin eru endurtekin eins og áður (*smátt og smátt, vueltas y vueltas, dann und dann*). Þá er vikið að orðapörum þar sem bæði forsetningar og samtengingar koma fyrir, eins og *frá manni til manns* í íslensku, *de bueno a bueno* (‘góðlátlega’) í spænsku og *von Dorf zu Dorf* (‘úr einu þorpi í annað’) í þýsku.

2.1.1. Forsetningar sem tengiorð í orðapörum: *kjarnaorð+forsetning+kjarnaorð* {*ko+fs+ko*}

Í tungumálunum sem hér eru í brennidepli, íslensku, spænsku og þýsku, finnast dæmi um orðapör þar sem tengiorðið er forsetning. Helstu forsetningar í íslensku í þessari gerð orðapara eru *af, eftir, fyrir, í, úr* og *við*. Í spænsku eru það forsetningar eins og *a, con, por, sobre* og *tras* sem tengja saman kjarnaorðin, og í þýsku má nefna forsetningar eins og *an, auf, für, gegen, in, nach, von/zu, um* og *über*.

Rétt er að hafa orð á því að í sumum íslenskum orðapörum er

4 Rétt er að taka fram að ekki er alls staðar sami fjöldi af orðapörum þegar gefin eru dæmi um þau í tungumálunum þremur. Höfundar vilja undirstrika að með umfjöllunum um orðapör er verið að leggja drög að gagnagrunnum um orðapör í tungumálunum þremur þar sem slíkir gagnagrunnar eru ekki til. Mörg orðaparanna sem koma fyrir í gagnagrunninum *Íslenskt orðanet* falla ekki í flokk fraseólógískra orðapara eins og þau eru skilgreind hér í greininni. Sem dæmi má nefna að höfundar þessarar greinar telja „þak og gólf“ (*Íslenskt orðanet*) ekki vera orðapar. Það er hins vegar *húlf og gólf*, orðapar sem við fyrstu athugun kemur ekki fyrir í fyrrnefndu máltæknitóli. *Trekk í trekk* telst ekki vera orðapar samkvæmt *Íslensku orðaneti* en er það samkvæmt orðaparafræðinni og í fraseólógískum skilningi (sjá Burger 2015; García-Page 1997, 1998, 2008; Almela Pérez 2006; Luque Nadal 2017).

orðið sem myndar seinni kjarnaliðinn í þágufalli en það kemur til af því að forsetningin sem tengir kjarnaorðin stýrir þágufalli, t.d. *mann af manni og hús úr húsi*.

Hér að neðan eru dæmi um orðapör þar sem tengiorðið er forsetning. Fyrst koma dæmi um íslensk orðapör, þá spænsk og síðan þýsk.

2.1.1.1. Íslenska

Með forsetningunni á [kjarnaorð+á+kjarnaorð]

maður á mann.

Með forsetningunni af [kjarnaorð+af+kjarnaorð]

ár af ári, bæ af bæ, dag af degi, mann af manni, mold af moldu, orð af orði.

Með forsetningunni eftir [kjarnaorð+eftir+kjarnaorð]

ár eftir ár, bók eftir bók, dag eftir dag, bring eftir bring, maður eftir mann, mánuð eftir mánuð, skipti eftir skipti, tíð eftir tíð, vers eftir vers.

Með forsetningunni frá [kjarnaorð+frá+kjarnaorð]

ár frá ári, bæ frá bæ, dag frá degi, mann frá manni.

Með forsetningunni fyrir [kjarnaorð+fyrir+kjarnaorð]

atkvæði fyrir atkvæði, auga fyrir auga, blaðsíðu fyrir blaðsíðu, króna fyrir krónu, lið fyrir lið, mann fyrir mann, orð fyrir orð, skref fyrir skref.

Með forsetningunni í [kjarnaorð+í+kjarnaorð]

allt í öllu, arm í arm, hönd í hönd, trekk í trekk.

Með forsetningunni yfir [kjarnaorð+yfir+kjarnaorð]

steinn yfir steini.

Með forsetningunni við [kjarnaorð+við+kjarnaorð]

bíll við bíl, blið við blið, kinn við kinn, maður við mann, tré við tré.

Með forsetningunni úr [kjarnaorð+úr+kjarnaorð]

borg úr borg, hús úr húsi, land úr landi.

2.1.1.2. *Spænska***Með forsetningunni *a* [kjarnaorð+a+kjarnaorð]**

boca a boca (,munn við munn' [lífgunartilraunir]), *bien a bien* (,með glöðu geði'), *cara a cara* (,augliti til auglitis'), *codo a codo* (,hlið við hlið'), *día a día* (,dags daglega'), *frente a frente* (,augliti til auglitis'), *gota a gota* (,smátt og smátt'), *hombro a hombro* (,olnboga sig áfram'), *mano a mano* (,vinna saman að e-u'), *paso a paso* (,skref fyrir skref'), *peseta a peseta* (,krónu eftir krónu'), *poco a poco* (,hægt og rólega'), *sorbito a sorbito* (,sopa eftir sopa'), [dar] *tiempo al tiempo* (,bíða eftir réttu augnabliki'), *verso a verso* (,vers eftir vers').

Með forsetningunni *con* [kjarnaorð+con+kjarnaorð]

Boca con boca (,vera mjög nálægt e-um'), *casa con casa* (,hús við hús'), *codo con codo* (,öxl við öxl'), *hombre con hombre* (,enginn'), *mejilla con mejilla* (,kinn við kinn'), *pie con pie* (,hlið við hlið'), *puerta con puerta* (,hlið við hlið').

Með forsetningunni *en* [kjarnaorð+en+kjarnaorð]

día en día (,dags daglega').

Með forsetningunni *por* [kjarnaorð+por+kjarnaorð]

Boca por boca (,nálægt e-um'), *cien por cien* (,hundrað prósent'), *decir por decir* (,orðin tóm'), *día por día* (,dags daglega'), *hablar por hablar* (,tala markleysu'), *hoja por hoja* (,blaðsíðu fyrir blaðsíðu'), *hombre por hombre* (,maður á mann'), *partida por partida* (,lið fyrir lið'), *punto por punto* (,lið fyrir lið'; ,í smáatriðum'), *tanto por tanto* (,sama verð').

Með forsetningunni *sobre* [kjarnaorð+sobre+kjarnaorð]

mano sobre mano (,með hendur í skauti'; ,án þess að gera nokkuð').

Með forsetningunni *tras* [kjarnaorð+tras+kjarnaorð]

año tras año (,ár eftir ár'), *día tras día* (,dag eftir dag'), *verso tras verso* (,vers eftir vers'), *vez tras vez* (,skipti eftir skipti').

2.1.1.3. Þýska

Með forsetningunni *an* [kjarnaorð+*an*+kjarnaorð]

Brust an Brust (þétt saman, hlið við hlið), *dicht an dicht* (þétt saman), *Kopf an Kopf* (hnífjafn), *Schulter an Schulter* (hlið við hlið), *Seite an Seite* (hlið við hlið), *Tür an Tür* (dyr við dyr), *Wange an Wange* (kinn við kinn).

Með forsetningunni *auf* [kjarnaorð+*auf*+kjarnaorð]

Enttäuschung auf Enttäuschung (vonbrigði á vonbrigði ofan), *Hart auf Hart kommen* (versnar), *Schlag auf Schlag* (trekk í trekk), *Stein auf Stein* (stein eftir stein), *Tropfen auf Tropfen* (dropi eftir dropa).

Með forsetningunni *für* [kjarnaorð+*für*+kjarnaorð]

Auge für Auge (auga fyrir auga), *Buchstabe für Buchstabe* (staf fyrir staf), *Jahr für Jahr* (ár eftir ár), *Mal für Mal* (skipti eftir skipti), *Mann für Mann* (mann eftir mann), *Pass für Pass* (fjallveg eftir fjallveg), *Punkt für Punkt* (punkt eftir punkt), *Satz für Satz* (setning eftir setningu), *Schluck für Schluck* (sopa eftir sopa), *Schritt für Schritt* (skref fyrir skref), *Schublade für Schublade* (skúffu eftir skúffu), *Seite für Seite* (síða eftir síðu), *Stück für Stück* (stykki eftir stykki), *Tag für Tag* (dag eftir dag), *Wort für Wort* (orð fyrir orð), *Zeile für Zeile* (línu fyrir línu), *Zoll für Zoll* (þumlung fyrir þumlung).

Með forsetningunni *gegen* [kjarnaorð+*gegen*+kjarnaorð]

Mann gegen Mann (maður á mann).

Með forsetningunni *in* [kjarnaorð+*in*+kjarnaorð]

alles in Allem (þegar öllu er á botninn hvolft), *Auge in Auge* (horfast í augu), *Arm in Arm* (arm í arm), *grau in grau* (ömurlegt), *Hand in Hand* (hönd í hönd), *Ton in Ton* (í stíl).

Með forsetningunni *nach* [kjarnaorð+*nach*+kjarnaorð]

Tag nach Tag (dag eftir dag).

Með forsetningunni *zu* [kjarnaorð+*zu*+kjarnaorð]

Gleiches zu Gleichem (líkur sækir líkan heim).

Með forsetningunni *um* [kjarnaorð+um+kjarnaorð]

Auge um Auge (,auga fyrir auga'), *Flasche um Flasche* (,flösku eftir flösku'), *Glas um Glas* (,glas eftir glas'), *Kilo um Kilo* (,kíló eftir kíló'), *Mann um Mann* (,mann eftir mann'), *Runde um Runde* (,hring eftir hring'), *Seite um Seite* (,síðu eftir síðu'), *Stein um Stein* (,steinn fyrir steinn'), *Stimme um Stimme* (,atkvæði eftir atkvæði'), *Zahn um Zahn* (,tönn fyrir tönn'), *Zug um Zug* (,lið fyrir lið').

Með forsetningunni *über* [kjarnaorð+über+kjarnaorð]

Fehler über Fehler (,villa eftir villu'), *Fragen über Fragen* (,ekkert nema spurningar'), *Schulden über Schulden* (,skuldum vafinn'), *Wunder über Wunder* (,hver hefði trúað þessu').

Með forsetningunni *zu* [kjarnaorð+zu+kjarnaorð]

Erde zu Erde, *Asche zu Asche*, *Staub zu Staub* (,Af jörðu ertu kominn. Að jörðu skaltu aftur verða. Af jörðu skaltu aftur upp rísa').

2.1.1.4. Orðapör með tveimur forsetningum {forsetning+kjarnaorð+forsetning+kjarnaorð}

Að lokum má geta orðapara þar sem koma fyrir jafnt forsetningar sem samtengingar eða tvær mismunandi forsetningar. Orðapör með slíka byggingu fyrirfinnast í málunum þremur sem er fjallað um eins og dæmin hér að neðan sýna.

Íslenska

frá barni til barns, *frá manni til manns*, *frá bæ til bæjar*, *frá þorpi til þorps*.

Spænska

a tú por tú (,dónalegur'), *de boca en boca* (,fréttir, orðrómur sem fer frá manni til manns'), *de bote en la bote* (,troðfullur um stað), *de bueno a bueno* (,góðlátlega'), *de cabo a cabo* (,frá upphafi til enda'), *de cuando en cuando* (,öðru hvoru'), *de extremo a extremo* (,frá einum enda til annars'), *de grado en grado* (,stigvaxandi'), *de hito en hito* (,beina sjónum að'), *de medio a medio* (,í miðju'; ,fullkomlega'), *de punta a punta* (,frá einum enda til annars'), *de rato en rato* (,öðru hverju'), *de sol a sol* (,frá sólar-

upprás til sólseturs'), *de tanto en tanto* (,stundum, öðru hvoru'), *de tarde en tarde* (,stundum'), *de tiempo en tiempo* (,stundum, öðru hvoru'), *de tú a tú* (,þúa'), *de tú por tú* (,þúast'), *de vez en vez* (,öðru hvoru').

Þýska

von Dorf zu Dorf (,þorp úr þorpi'), *von Fall zu Fall* (,frá skipti til skiptis'), *von Frau zu Frau* (,frá konu til konu'), *von Haus zu Haus* (,hús úr húsi'), *von Mal zu Mal* (,frá skipti til skiptis, milli skipta'), *von Mensch zu Mensch* (,frá manni til manns'), *von Ort zu Ort* (,frá stað til staðar'), *von Stadt zu Stadt* (,bæ úr bæ'), *von Tag zu Tag* (,frá degi til dags'), *von Woche zu Woche* (,frá viku til viku').

2.2. Samtenging sem tengiorð í orðapörum

kjarnaorð+samtenging+kjarnaorð [ko+st+ko]

Í mörgum orðapörum í tungumálunum sem athyglin beinist að koma samtengingar fyrir sem tengiorð. Kjarnaliðirnir eru eitt og sama orðið og getur það verið nafnorð, sagnorð, lýsingarorð eða atviksorð eins og sést í dæmunum hér að neðan. Algengust eru orðapör þar sem samtengingin og (*smátt og smátt*), í spænsku y (*más y más*) og í þýsku und (*halb und halb*), kemur fyrir. Rétt er að geta þess að sum orðapör eru notuð til að undirstrika aukið magn eða gæði þess sem ber á góma hjá málnotanda. Dæmi um hið fyrrnefnda er orðaparið *fjölgar og fjölgar*, í spænsku *crecer y crecer* (,aukast og aukast') og í þýsku má nefna sem dæmi *laufen und laufen* (,hlaupa og hlaupa'). Í þessum orðapörum tengjast kjarnaorðin alla jafna með samtengingunni og, y, und.

Íslenska

Með samtengingunni og [kjarnaorð+og+kjarnaorð]

aftur og aftur, *aukast og aukast*, *betra og betra*, *dag og dag*, *fjölgar og fjölgar*, *gráta og gráta*, *hlaupa og hlaupa*, *braðar og braðar*, *hærra og hærra*, *lengur og lengur*, *meira og meira*, *smátt og smátt*, *tala og tala*, *tveir og tveir*.

Spænska

Með samtengingunni y (e) [kjarnaorð+y+kjarnaorð] / [kjarnaorð+e+kjarnaorð]

crecer y crecer (,aukast og aukast'), *hablar y hablar* (,tala og tala'), *lavar*

y lavar (,þvo og þvo'), *libros y libros* (,bækur á bækur ofan'), *más y más* (,meir og meir'), *vueltas y vueltas* (,hring eftir hring').

Með samtengingunni *o* (*u*) [kjarnaorð+*o*+kjarnaorð] / [kjarnaorð+*u*+kjarnaorð]

sí o sí (,já eða já').

Þýska

Með samtengingunni *und* [kjarnaorð+*und*+kjarnaorð]

auf du und du (,þúast'), *dann und dann* (,stundum'), *durch und durch* (,í gegn') *dumm und dümmer* (,nautheimskur'), *für und für* (,enn og aftur'), *größer und größer* (,stærri og stærri'), *halb und halb* (,til helminga'), *jetzt und jetzt* (,nú'), *laufen und laufen* (,hlaupa og hlaupa'), *mehr und mehr* (,meira og meira'), *Meter und Meter* (,meter fyrir meter'), *nach und nach* (,smám saman'), *noch und noch* (,aftur og aftur'), *noch und nächer* (,enn og aftur'), *um und um* (,hring eftir hring'), *wachsen und wachsen* (,vaxa og vaxa'), *über und über* (,aftur og aftur').

Með samtengingunni *oder* [kjarnaorð+*oder*+kjarnaorð]

So oder so (,hvernig sem fer, þegar upp er staðið').

3. Orðapör án tengiorðs

Orðapör án tengiorðs eru ekki algeng í tungumálunum sem hér eru til umræðu. Þó má rekast á slíka byggingu þar sem komma kemur í stað tengiorðs eða jafnvel ekkert er á milli kjarnaorðanna. Kjarnaorðin geta verið þau sömu eða ekki. Hér að neðan eru nokkur dæmi um þessa tegund orðapara.

Íslenska – sama kjarnaorð

fljótt, fljótt, bratt bratt, koma koma, lengi lengi.

Íslenska – mismunandi kjarnaorð

nauðugur, viljugur.

Spænska – sama kjarnaorð

así así (,miðlungs-'), *café café* (,almennilegt kaffi'), *de bobilis, bobilis* (,ókeypis'), *de todas todas* (,pottþétt'), *guapa guapa* (,gullfalleg'), *todo todo* (,bókstaflega allt').

Spænska – mismunandi kjarnaorð

Durmiendo velando (,með andvara á sér'), *patatín, patatán* (,afsakanir á afsakanir ofan'), *pichín, pichán* (,hvorki né'), *pim pam* (,skyndilega'), *regulín regulán* (,hvorki né').

Þýska – sama kjarnaorð

gemach gemach (,rólega nú'), *mal so, mal so* (,stundum svona, stundum hinsegin'), *schnell, schnell* (,fljótt, með hraði'), *webe, webe* (,æ æ').

Þýska – mismunandi kjarnaorð

gesagt, getan (,koma einhverju strax í verk'), *mitgefangen, mitgehangen* (,vera samábyrgur').

4. Tvítekningar og orðarunur

Að lokum er rétt að nefna fyrirbærin tvítekningar og orðarunur. Tvítekning eða óparfa endurtekning (sp. *tautología*, þ. *Tautologie*) er orðapar þar sem kjarnaorð eru tengd með sögn. „Tátólógísk“ orðapör hafa ekki merkingu sem slík en skipta máli þegar þau eru notuð í samskiptum. Nokkur dæmi úr tungumálunum þremur eru: *asni er og verður asni* í íslensku; í spænsku *un día es un día* (,gera sér dagamun'), *imbécil es imbécil* (,asni er asni'), *mejor que mejor* (,miklu betra') og úr þýsku *besser ist besser* (,betra er betra'), *doof bleibt doof* (asni er og verður asni), *gelernt ist gelernt* (,lært er lært'), *Geschäft ist Geschäft* (,viðskipti eru viðskipti'), *geschenkt ist geschenkt* (,gjöf er gjöf'), *Kinder sind Kinder* (,börn eru börn') (Burger, 2015; Müller 2009; García-Page 1997; Luque Nadal 2017).

Orðarunur, eða upptalningar, eru föst orðasambönd mynduð úr þremur eða fjórum kjarnaorðum, jafnvel fleiri.⁵ Hér má nefna sem

5 Runur þar sem þrjú kjarnaorð koma fyrir kallast á spænsku *trinomio* og *tetranomio* þegar kjarnaorðin eru fjögur. Ef kjarnaorðin eru fleiri kallast runan *multinomio* (García-Page 1997; Luque Nadal

dæmi í íslensku: *kom, sá og sigraði, trú, von og kærleikur, blóð, sviti og tár*. Á spænsku falla eftirfarandi upptalningar undir þessa tegund orðarunu: *Jesús, María y José* (‘hamingjan sanna’), *por tierra, mar y aire* (‘í lofti, láði og legi’), *copa, café y cigarro* (‘staup, kaffi og vindill’). Slíkar samsetningar koma einnig fyrir í þýsku eins og eftirfarandi dæmi sýna: *heimlich, still und leise* (‘laumulega, hægt og hljóðlega’), *kam, sah und siegte* (‘kom, sá og sigraði’), *Jesus Maria Joseph* (‘Jesús, María og Jósef’), *Glaube, Liebe, Hoffnung* (‘trú, kærleikur, von’), *Friede, Freude, Eierkuchen* (‘allt í himnalagi’), *und und und* (‘og og og’).

Orðarunur þar sem fjögur kjarnaorð koma fyrir eru ekki algengar en koma þó stöku sinnum fyrir í textum af ákveðnu tagi, eins og vísindatextum, trúartextum og í gamanmáli. Í spænsku kemur rím fyrir í þessum orðarunum í þeim tilgangi að auðvelt sé að leggja ákveðin heiti á minnið. Dæmi um þessa tegund runu í spænsku er *norte, sur, este y oeste* (‘norður, suður, austur og vestur’) og *prudencia, justicia, fortaleza y templanza* (‘skynsemi, réttlæti, styrkur og hófsemi’). Dæmi um orðarunu í spænsku þar sem fimm kjarnaorð koma fyrir eru eftirfarandi: *ver, oír, oler, gustar y tocar* (‘sjá, heyra, lykta, bragða og snerta’) og *Jesús, María, José y todos los santos* (‘Jesús, María, Jósef og allir dýrtingarnir’). *Frisch, fromm, fröhlich, frei* (‘frískur, frómur, kátur, frjáls’) er dæmi um þýska orðarunu með fjórum kjarnaorðum og loks er *Kaiser, König, Edelmann, Bürger, Bauer, Bettelmann* (‘keisari, konungur, aðalsmaður, borgari, bóndi, betlari’) orðaruna sem inniheldur fimm kjarnaorð. Slíkar upptalningar eða orðarunur koma mjög sjaldan fyrir í tungumálunum þremur en eru hafðar hér með eins og hefð er fyrir í verkum ýmissa erlendra fræðimanna (sjá Burger 2015; Müller 2009; García-Page 1997; García Bravo 2005; Luque Nadal 2017; Balzer 2017).

2017; Balzer 2017). Á þýsku er talað um *Drillingsformeln* eða *Dreierformeln* og *Viererformeln* eða *Vierlingsformeln* og *Mehrlingsformeln* (García Bravo 2005; Müller 2009).

Lokaorð

Hér í greininni hefur þráðurinn verið tekinn upp þar sem frá var horfið í fyrri umfjöllun um orðapör þar sem mismunandi kjarnaorð koma fyrir í orðapari. Tilgangurinn með áframhaldandi umfjöllun um orðapör var sá að varpa ljósi á þann flokk fastra orðasambanda sem flokkast sem orðapör svo að unnt sé að fá yfirsýn yfir það svið fastra orðasambanda sem orðapör mynda. Því var hér fjallað um orðapör þar sem kjarnaorðið er endurtekið og orðin tengd með tengiorði. Enn fremur var fjallað um ótengd orð í orðapörum, þ.e.a.s. þar sem ekki er tengiorð í orðaparinu. Þar getur annars vegar verið um að ræða endurtekningu á kjarnaorði eða mismunandi kjarnaorð. Sett var upp skema sem sýnir hvar orðapörin flokkast í yfirliti Burgers og hvernig greina má fjóra meginflokka orðapara. Þannig má fá yfirsýn yfir þennan hluta fastra orðasambanda. Fjallað var um eðli og einkenni orðapara, fleiryrdiseðli, festu og orðtakseðli. Orðapör í tungumálunum þremur, íslensku, spænsku og þýsku, þar sem sama kjarnaorð kemur fyrir voru flokkuð eftir gerð og tengiorðum og gefin dæmi um þau. Einnig voru orðapör án tengiorðs flokkuð. Þar með, og ásamt fyrri umfjöllun um orðapör þar sem um mismunandi kjarnaorð er að ræða, myndast nokkurs konar gagnagrunnur um orðapör í tungumálunum þremur. Slíkir gagnagrunnar hafa ekki verið fyrir hendi en nýtast m.a. í tungumálanámi og þýðingum svo dæmi séu nefnd. Loks var og vikið að orðarunum þar sem koma fyrir þrjú, fjögur eða fleiri kjarnaorð í runu.

Orðapör skipa e.t.v. ekki háan sess innan umfjöllunar um föst orðasambönd þar sem þau hafa ekki vakið ýkja mikla athygli fræðimanna enn sem komið er. Umfjöllun þessi um orðapör sýnir og sannar hversu lifandi þau eru í tungumálunum þremur sem hér eru til umfjöllunar og hvernig þau gera málhöfum kleift að tjá sig á fjölbreyttan og blæbrigðaríkan hátt.

HEIMILDIR

- Almela Pérez, Ramón. 2006. „Binomios (irreversibles) en español“. Í *LEA* 28/2, 135–160.
- Almela Pérez, Ramón, Gerd Wotjak og Estanislao Ramón Trives. 2005. *Fraseología contrastiva con ejemplos tomados del alemán, español, francés e italiano*. Murcia: Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones.
- Balzer, Berit. 2008. „Tag nach Tag‘. Modifizierte Zwillingformeln in Beim Häuten der Zwiebel von Günter Grass. Erzähltechnischer Kunstgriff und traduktologische Lösung“. *Quaderns de Filologia. Estudis literaris* XIII, 185–204.
- . 2017. „Erre que erre / Hart auf Hart: Análisis tipológico de la reduplicación léxica en español y en alemán“. Í *Discurso repetido y fraseología textual (español y español-alemán)*. Ritstýrt af Carmen Mellado Blanco, Katrin Berty og Inés Olza, 231–247. Madrid/Frankfurt am Main: Iberoamericana/Vervuert.
- Burger, Harald. 2007. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlín: Erich Schmidt Verlag, 3. útg.
- . 2015. *Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen*. Berlín: Erich Schmidt Verlag, 5. útg.
- Corpas Pastor, Gloria. 1997. *Manual de fraseología española*. Madrid: Gredos.
- . 2003. *Diez años de investigación en fraseología: análisis sintáctico-semánticos, contrastivos y traductológicos*. Madrid/Frankfurt am Main: Iberoamericana/Vervuert.
- Donalies, Elke. 2009. *Basiswissen Deutsche Phraseologie*. Tübingen/Basel: A. Francke Verlag.
- . 2015. „Kurz und bündig – über Mehrlingsformeln“. *IDS Sprachreport* 3, 28–33.
- Erla Erlendsdóttir og Oddný G. Sverrisdóttir. 2021. „Kurz und bündig, raso y corto eða stutt og laggott. Um orðapör í þýsku, spænsku og íslensku“. *Milli mála* 13, 115–140.
- Escandell Vidal, M. Victoria. 1991. „Sobre las reduplicaciones léxicas“. Í *Linguística española actual* XIII, 71–84.
- Fleischer, Wolfgang. 1988. *Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache*. Leipzig: Bibliographisches Institut.
- García Bravo, Paloma. 2005. „La reproducción de Zwillingformeln en español: ejemplo de multiculturalidad y traducción“. *CVC. Hieronymus* 12, 25–34.
- García-Page Sánchez, Mario. 1990. „Léxico y sintaxis locucionales: algunas consideraciones sobre las palabras ‘idiomáticas’“. *Estudios Humanísticos Filología*, 370–390.
- . 1997. „Formas de superlación en español: la repetición“. Í *VERBA* 24, 133–157.
- . 1998. „Binomios fraseológicos antitéticos“. Í *Estudios de fraseología y fraseografía del español actual*. Ritstýrt af Gerd Wotjak, 195–202. Madrid/Frankfurt am Main: Iberoamericana/Vervuert.
- . 2008. *Introducción a la fraseología española. Estudio de las locuciones*. Barcelona: Anthropos.

- Gawel, Agnieszka. 2017. „Zur Ikonizität deutscher Zwillingformeln“. *Linguistik online* 81/2.
- Gísli Jónsson. 1996. Íslenskt mál. *Morgunblaðið* 3. febrúar.
- Grimm. 1991. *Kinder- und Hausmärchen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Hermanos Grimm. 1812. *Blancanieves*. Buchwald. <https://www.buchwaldeditorial.com/post/hermanos-grimm-blancanieves-versi%C3%B3n-de-1812>
- Handbuch der Phraseologie. 1982. Ritstýrt af Harald Burger, Annelies Buhofer og Ambros Siam. Vestur-Berlín/New York: de Gruyter.
- Häusermann, Jürg. 1977. *Phraseologie. Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschungsergebnisse*. Tübingen: Niemeyer.
- Holzinger, Herbert J. 2018. „Unikale Elemente oder phraseologisch gebundene Wörter? Antworten aus korpuslinguistischer Sicht“. *Revista de Filología Alemana* 26, 199–213.
- Jón Árnason. 1993 [1854]. *Íslenskar þjóðsögur og ævintýri*. Árni Böðvarsson og Bjarni Vilhjálmsson sáu um útgáfuna. 6. bd. Reykjavík: Þjóðsaga.
- Jón Hilmar Jónsson. 2012. „Að fanga orðafordann“. *Orð og tunga* 14, 39–65.
- Luque Nada, Lucía. 2017. „Aspectos fraseológicos y culturales de los co-compuestos o binomios léxicos“. *Language Design* 19, 149–204.
- Müller, Hans-Georg. 2009. *Adleraug und Luchsennobr: Deutsche Zwillingformeln und ihr Gebrauch*. Bern: Peter Lang.
- Oddný G. Svverrisdóttir. 2009. „Orð til taks. Af eiginleikum og flokkun fastra orðasambanda“. *Milli mála* 1, 149–172.
- . 2012. „Ein stök orð eða steingervingar tungumálsins. Nokkur stakyrði í föstum orðasamböndum í þýsku“. *Milli mála* 4, 179–192.
- Palm, Christine. 1997. *Phraseologie. Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2. útg.
- Pérez-Salazar, Carmela. 2017. „Ni por esas ni por esotras; sin ton ni son. Origen, difusión, autoridad lexicográfica“. *Estudios Filológicos* 59, 129–147.
- Rodríguez Sánchez, Ignacio og Fabiola Ramírez de Jesús. 2015. „Los binomios N y N. Una exploración desde un enfoque guiado por datos“. Í *Estudios de lingüística funcional*. Ritstýrt af Eduardo Patricio Velázquez Patiño og Ignacio Rodríguez Sánchez, 165–196. Santiago de Querétaro: Editorial Universitaria.
- Röhrich, Lutz. 1982. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg/Basel/Vín: Herder.
- Stöhr, Anna. 2007. *Zwillingformeln, Paarformeln und Wortpaare in der deutschen Gegenwartssprache*. München: Grin-Verlag.
- Þorvaldur Gylfason. 2019. „Lifa lengur og lengur“, *Fréttablaðið* 25. júlí 2019. <https://www.frettabladid.is/skodun/a-lifa-lengur-og-lengur/>

Orðabækur og gagnagrunnar

- DICE = Diccionario de colocaciones del español. Universidad de Coruña. <http://www.dicesp.com/paginas/> [sótt 15. mars 2022].
- DiLEA = *Diccionario de locuciones idiomáticas del español actual*. 2019. Ritstýrt af Penadés

- Martínez, Inmaculada. Universidad de Alcalá og Universidad de Cádiz. <http://www.diccionariodilea.es/diccionario> [sótt 15. mars 2022].
- DLE = Real Academia Española. Diccionario de la lengua española. Real Academia Española. <http://dle.rae.es> [sótt 15. mars 2022].
- DUDEN = Dudenredaktion. Duden Wörterbuch. <https://www.duden.de/> [sótt 15. mars 2022].
- DUE = María Moliner. 2004. Diccionario de uso del español. Madrid: Gredos.
- Hofmeister, Wernfried. 2010. Sammlung der gebräuchlichen Zwillingsformeln in der deutschen Gegenwartssprache. Graz. <http://zwillingsformeln.unigratz.at/ZWILLINGSFORMELN%20Hofmeister%202025-06-2010.pdf> [sótt 5. mars 2022].
- Instituto Cervantes. Biblioteca fraseológica y paremiológica. Ritstýrt af M.ª Teresa Zurdo Ruiz-Ayúcar og Julia Sevilla Muñoz. Centro Virtual Cervantes. https://cvc.cervantes.es/lengua/biblioteca_fraseologica/default.htm [sótt 15. mars 2022].
- ÍO = *Íslensk orðabók*. 2002. Ritstýrt af Merði Árnasyni. Reykjavík: Edda.
- ÍOS = Ásgeir Blöndal Magnússon. 1989. *Íslensk orðsifjabók*. Reykjavík: Orðabók Háskólans.
- ÍNO = Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. *Íslensk nútímamálsorðabók*. Ritstýrt af Þórdísi Úlfarsdóttur og Halldóru Jónsdóttur. Árnastofnun. <https://islenkordabok.arnastofnun.is>
- Jón G. Friðjónsson. 1997. Rætur málsins. Reykjavík: Íslenska bókaútgáfan.
- . 2006. Mergur málsins. Íslensk orðatiltæki. Uppruni, saga og notkun. Reykjavík: Mál og menning, 2. útg.
- Jón Hilmar Jónsson. 2001. Orðastaður. Orðabók um íslenska málnotkun. Reykjavík: JPV útgáfa, 2. útg.
- . 2002. Orðaheimur. Íslensk hugtakaorðabók með orða- og orðasambandskrá. Reykjavík: JPV útgáfa.
- . 2004. Stóra orðabókin um íslenska málnotkun. Reykjavík: JPV útgáfa.
- Jón Hilmar Jónsson og Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. *Íslenskt orðanet*. Árnastofnun. <https://ordanet.arnastofnun.is/> [sótt 15. mars 2022].
- Redensarten-Index. Wörterbuch für Redensarten, Redewendungen, idiomatische Ausdrücke, Sprichwörter, Umgangssprache. <https://www.redensarten-index.de/suche.php?useDesktop=1> [sótt 15. mars 2022].

Dagblöð, tímarit, vefrit

- Fiskifrétir. 2022. „Landa fullfermi trekk í trekk“, Fiskifrétir 26. apríl 2022. <https://www.fiskifrettir.is/frettir/landa-fullfermi-trekk-i-trekk/173290/> [sótt 26. apríl 2022].
- Fréttablaðið. 2022. „Íbúum fjölgar og fjölgar í Bláskógabyggð“, Fréttablaðið 23. janúar 2022 [sótt 26. apríl 2022].

ÚTDRÁTTUR

Hönd í hönd, mano a mano, Hand in Hand.

Enn og aftur af orðapörum

Í þessari grein er fjallað um orðapör í íslensku, spænsku og þýsku þar sem sama orðið kemur fyrir í báðum kjarnaliðum. Í fyrstu er fjallað almennt um orðapör, hlutverk þeirra, eðli og einkenni. Þá er vikið að flokkun orðaparanna sem athyglin beinist sérstaklega að, þ.e. þau sem mynduð eru með kjarnaorði X + tengiorði + kjarnaorði X. Nefna má orðaparið *lið fyrir lið* í íslensku sem dæmi um slík orðapör, *página tras página* (,blaðsíða eftir blaðsíðu') í spænsku og *Tag nach Tag* (,dag eftir dag') í þýsku. Síðan er gerð grein fyrir orðapörum sem víkja frá þessari byggingu, þ.e. þar sem ekkert tengiorð kemur fyrir í parinu heldur greinarmerki eins og komma, eða þá að orðin standa hlið við hlið án tengingar. Kjarnaorðið er hið sama í orðaparinu: *lengi lengi* eða sitt hvort orðið: *naudugur, viljugur*. Dæmi um slík orðapör í spænsku er *todo todo* (,bókstaflega allt') og í þýsku má nefna *schnell, schnell* (,fljótt'). Í lok greinarinnar eru reifuð orðapör eða orðarunur sem víkja á einhvern hátt frá sígildri byggingu orðasambandanna sem eru til umræðu, og sem eru sjaldgæf í málunum þremur. Notkun orðapara hefur alla tíð auðgað tunguna og gert hana kjarnmikla og blæbrigðaríka. Þetta á við um tungumálin þrjú sem hér eru til umfjöllunar.

Lykilorð: fraseológía, orðapör, sama kjarnaorð, íslenska, spænska, þýska

ABSTRACT

Hönd í hönd, mano a mano, Hand in Hand. On binomial pairs once again

This article deals with linguistic binomials in Icelandic, Spanish and German. The study of binomials, a sequence of two words which belong to the same grammatical category and form a pair linked by connectors, belongs to the field of the Phraseology. Here the focus is on the structure where the same word appears in both members. At first, word pairs, their role, nature and characteristics are discussed in general as well as their motivation, structure and function. Then we turn to the classification of the word pairs in focus, i.e. those formed according to the formula X+connecting word+X. Examples of such doublets in Icelandic is *lið fyrir lið*, *þágina tras þágina* ('page after page') in Spanish and *Tag nach Tag* ('day after day') in German. Then there is an account of word pairs that deviate from this construction, that is, where no connecting word appears in the pair, but a punctuation mark such as comma (X, X) or when the words stand side by side without connection (X X). The core word is the same in the binomial: *lengi lengi* ('for a long long time') or not: *naudugur, viljugur* ('forced, willing'). Examples of such word pairs in Spanish are *todo todo* ('literally everything') and in German *schnell, schnell* ('quick'). Finally, linguistic trinomials, or triplets, and linguistic tetranomials and multinomials are mentioned, fixed expressions which are rather rare in the three languages under discussion. The use of word pairs has always enriched the language and made it substantial and nuanced. This applies to the three languages discussed in this article.

Keywords: phraseology, word pairs, Icelandic, Spanish, German